

PLF-mytt

PERSON- och LOKALHISTORISKT FORSKARCENTRUM OSKARSHAMN

Växter som helade och gav hopp åt de drabbade

I tusentals år har våra förfäder försökt lindra sina plågor med de läkande krafter, som finns i växtriket.

Enbusken lindrade svåra hostattacker

Maskrosen botade inbillningssjuka

Röllekan stillade blodflöden

Stormhatten stärkte hjärtat

Grobladen hjälpte mot förstoppning

Alrunan besatt rent magiska egenskaper

Mor i Mjölkesosse, hustru på torpet Mjölkesosse under Forsa i Mönsterås socken, var insatt i den urgamla konsten.

Kallelse

PLF i Oskarshamn håller Årsmöte

lördagen den 16 februari 2008 kl. 10.00
i Hantverkslokalen, Slottsgatan 15, Oskarshamn

Mötesförhandlingar

Thomas Gren berättar om Oskarshamn under 1950-talet

Välkomna
Styrelsen

PLF:s styrelse och uppdrag under verksamhetsåret 2006/2007

Namn	Uppdrag	Telefon	E-post
Vakant	ordförande		
Anders Thunberg	t.f.. ordf., redaktör	0491 - 76 64 11	anders.0491766411@telia.com
Sam Blixt	t.f. v. ordf., dataansv.	0491 - 151 28	sam.blixt@telia.com
Leif Rydström	sekreterare	0499 - 131 88	leif.rm@telia.com
Edith Carlsson	v.sekr., ansv. brevfr.	0491 - 930 14	elga@telia.com
Anders Rotvikier	kassör	0491 - 620 11	anders.rotvikier@telia.com
Ingvar Karlsson	v. kassör	0491 - 180 22	ikn@telia.com
Britt Maria Ekstrand	ansv. för mailfrågor mm	0491 - 186 55	bm.ekstrand@telia.com
John-Olof Dillström	styrelseledamot	0491 - 919 22	
Gunnar Håkansson	suppl., ansv.materiel	0491 - 175 83	gunnar.hakansson@telia.com
Birgitta Dahleman	suppl., biblioteksansv.	0491 - 181 01	b.dahleman@hotmail.com
Anders Wågerud	suppleant	0491 - 834 92	0491.83492@telia.com
Ulla Yngve	valberedning	0491 - 313 83	
Morgan Corneteg	valberedning	0491 - 774 38	morgan.corneteg@telia.com
Sven-Åke Fogelqvist	valberedning	0491 - 154 93	

PLF-nytt, medlemstidning för Person- och Lokalhistoriskt Forskarcentrum, Oskarshamn.

Utkommer fyra gånger per år. Upplaga 1 900 exemplar.

Manus till artiklar och andra skriftliga bidrag sändes till

PLF, Box 23, 572 21 OSKARSHAMN

eller E-postadress: anders.0491766411@telia.com

PLF har också en hemsida www.plfoskarshamn.se

Bidrag kan också sändas till e-postadress:[info@ plfoskarshamn.se](mailto:info@plfoskarshamn.se)

Utdrag ur artiklar får göras med angivande av källa och författare.

PLF-nytt nr 85 utkommer den 2/4 2008

I redaktionen: Anders Thunberg (ansvarig utgivare), Curt Holm och Maj Holm.

Mor i Mjolkemosse

Torpet Mjolkemosse under Forsa i Mönsterås socken brukades från 1860 av Nils Eliasson och hans hustru Johanna Pehrsson. Mjolkemosse är ett folkligt namn dokumenterat sedan 1928. En tidigare form är Mjolkedagsmosse, troligen uttalat med kort "a". Från Ortnamnarkivet i Uppsala finns en teori som säger, att torpet möjligen fick sitt namn av växten mjölke eller mjölkört, men kanske finns det en helt annan förklaring, som vi återkommer till.

Nils och Johanna kom från Fliseryds socken. där Nils var rättare. Som torpare kallades han Mjolkemossern. Johanna var född 1829 och känd som läkevinna, vilket betydde att hon samlade örter och blandade till mediciner och salvor som botade både människor och djur. Folket i trakten hade stor respekt för henne, då de trodde att hon sysslade med trolldom. Det gick t o m rykten om att hon hade en mjölkhare. Denna kunde vara en hopsnurrad tygbit, ett stycke skinn eller ett nystan, som förvandlades till en hare av den som hade förmågan. Sedan skickades haren iväg för att mjölka någons kor, medan trollkvinnan satte en kniv i stugväggen, och där rann mjölken ner i stävan, som hon ställt under. Kanske de som trodde på dessa konster brukade säga: "Nu är det mjölkedags i mossetorpet", och att namnet kommit till på detta sätt?

Enligt en muntlig berättelse av en dotter till Johanna skulle hon ha härstammat från en samesläkt, som kommit från finska lappmarken. Det folket ansågs kunna mycket som inte andra kunde. Trots efterforskningar har vi inte funnit bevis för denna härstamning, men någon gång före Johannas tid lär ett antal "finnar" ha flyttat till Högsby socken, där Johanna var född. Maken Nils Eliassons mor hette Maria Persdotter, och faderns namn var Elias Olsson. De bodde i Ödängla i Mönsterås socken. Äldre personer har berättat om en kvinna som kallades Maja Lena och hennes kontakter med de "underjordiske". Många tror att hon var identisk med Maria Persdotter, men några bevis för detta finns inte.

Någonstans i Forsaskogen finns en sk älvkvarn. Det är en fördjupning i berget, som under mycket lång tid nöts av en sten. Skålen är 15 cm bred och 10 cm djup. Hit till älvornas kvarn skall Maja Lena ha vandrat med offergåvor till "alvera", som de hette på folkligt språk. Människor som var sjuka eller på annat sätt olyckliga lämnade gåvor till henne för att hon skulle förmå älvorna att hjälpa dem. Denna

fördjupning i berget kallas än i dag för Maja Lenas knäfall.

Både folk och få kunde drabbas av "pååk", ofta utslag på kroppen men också på annat sätt. Detta kunde hända om man t ex hållt ut hett vatten på marken utan att först ha varnat dem, som bodde under jorden. "Akta er", skulle man säga. Men det fanns bot för den sortens elände och Kära Mor i Mjolkemosse visste hur det skulle gå till. Hon tog en ihålig nässelstjälk ("nässelpipa"), som vuxit genom en gårdsgård och blåste över den kliande kroppen, som snart blev fri från "pååket".

Det berättas att Johanna en dag fick besök av en förtvivlad man, som klagade över att hans grisar inte växte en enda tum. Detta var en stor och livsviktig sak för en torpare. Johanna sa till honom att flytta svinstian, då den var byggd på fel plats. Grisarna störde de "underjordiske". Han gjorde som hon sagt, och torparfamiljen behövde inte svälta sig igenom vintern.

Ibland råkade korna ut för blod i urinen. Sjukdomen benämndes "blodpiss" (Carl von Linné). Johanna hällde blodet i en flaska och gav korna att dricka. Efter tre, fyra dagar var de återställda. Även skelört kunde hjälpa. Det är en allmänt förekommande växt med en brandgul giftig saft.

Johanna visste var källådrorna porlade under marken, och var man skulle gräva för att få friskt och tjänligt vatten. Hon var slagrutekvinna, och med hjälp av en grenklyka av sälg eller björk kände hon vattenådran och kunde följa dess sträckning. Hennes förmåga gick i arv till sonen Axel. Han flyttade till Vånevik och anlätades ofta, när brunnar skulle grävas.

Barnen

Johanna och Nils fick sju barn, och två av dessa levde ännu i början av 1950-talet. De kunde berätta om de svåra nödåren, då det inte fanns något att äta hos torpare och backstugsittare. De mindes en höstmorgon, då de blev utskickade i mörkret för att gå till Mor i Bätteropp och låna bröd. Det var otäckt att gå ensamma i skogen. De hade hört historier om vargar, som dödat både människor och boskap och om de rasande bestar, som fångats i vargropar. De hade hört berättelser om varghonor, som tagit små vilsegångna barn, som sedan måst leva tillsammans med vargens ungar.

Lika hotfulla var alla de övernaturliga varelser, som fanns överallt i skogen, och som man noga måste akta sig för. Men barnen kom välbehållna fram och tillbaka denna morgon, och de fick äta sig mätta vid hemkomsten.

Johanna Eliasson ”avled i tron på sin frälsare” år 1897. Nils hade då varit död i fem år. Allt som numera finns kvar av torpet Mjolkemosse är ett förvildat äppelträd och en gammal stenkällare - typiska lämningar på de flesta ödetomter. Byggnaderna revs troligen omkring 1910.

Läkeväxter

I våra trakter tycks det ha varit de vilda växterna, som haft störst betydelse inom den folkliga läkekonsten. De var lättillgängliga och välkända.

I det magra Småland var det gott om enebackar. Bland enens många användningsområden var det medicinska en viktig del. Vid kikhosta kunde man använda de gallbildningar, som ibland förekommer på enar. Dessa kallades kikkär och kokades i mjölk. Drycken lindrade de otäcka hostattackerna. Enbär-savkok dracks också vid njurlidande, då det var urin-drivande och renande. Enbärste med lite honung var uppiggande och kunde förjaga trötthet. Man bryggde dricka på både enris och bär, med tillsats av humle, socker och jäst blev det en stark och god dryck, som kunde vara lätt berusande.

För att göra livsmedel hållbara röktes de med enris. Fisk, kött och korb fick dessutom en angenäm smak. Enen ansågs ha en allmänt renande verkan, och efter smittsamma sjukdomar - t ex pestepidemier - röktes bostäderna med enris. Avkok på riset, enelag, användes vid rengöring av träkärl.

Nässlor växte på mark, där ingenting annat kunde växa och hade mycket stor betydelse i gamla tider. Te på nässlor gav hälsa och krafter efter långa, solfattiga vintar. Vi vet ju nu att växten innehåller massor med vitaminer och nyttiga mineraler som fosfor, kalium och järn. Färska, späda nässlor användes till soppor. och torkade blandades de i bröd.

Nässlan var också en viktig spånadsväxt. De långa, starka fibrerna i stjälkarna bereddades på samma sätt som lin, och av garnet

vävdes ett tunt och mycket vackert tyg, nettelduk. Redan stenålderskvinnorna lär ha använt nässel-fibrer, bl a kunde de användas till fångstnät.

En lika vanlig växt som nässlan var maskrosen, som sedan länge använts i det folkliga husapoteket. Denna var liksom enbäret, ett botemedel vid njurlidande. Om man kokade maskrosblad och rötter i vitt vin och intog detta, skulle man kunna bli av med både magsår och inbillningssjuka. Man bryggde gott vin av maskrosor, och kunskapen om hur detta går till är som bekant bevarad till eftervärlden.

Barn har i alla tider haft roligt med maskrosen, länkat ihop de ihåliga stjälkarna till långa kedjor samt blåst på de lätta fjunbollarna.

Hästhovsört, den lilla bladlösa blomman tidigt om våren, hjälpte mot hosta. Vitkålsblad användes vid värk. De skulle bultas innan de lades på det onda stället. Rölleka, starkt doftande med vita eller röd-vita blomkorgar, var bra mot mycket ont. Den fanns med i de gamla romarnas fältapotek, när de drog ut i krig. Växten hade en sår-läkande och blodstillande effekt och var också verksam mot hemorrojder, men den kunde också framkalla blödningar. Om man stoppade in röllekablommor i näsan fick man näs-blödning, ett knep som användes av barn, när de ville bli hemskickade från skolan. Avkok på blommor var ett utmärkt gurgelvatten vid halsont, och var även svett drivande.

Frågan är om inte det så vanligt förekommande gro-bladet med sin anspråkslösa blomspira var den mest

omhuldade läkeväxten av alla. Den kallades läkeblad, och bladen lades på färska sår med översidan mot huden. Växten var läkande och desinficerande och kunde även stoppa blodflöden. Bladen läkte också de svåraste bölder, s k spikbölder, och det på kort tid. Framsidan läker, baksidan drar, skulle man komma ihåg.

Grobladsfrön kallades loppfrön och hjälpte mot både förstoppning och diarre samt även mot tandvärk. När fröna lades i vatten blev det en slemmig vätska, som kunde ersätta ostlöpe. Des-tillerat grobladsvatten plus ro-

Läkekvinnor samlade örter och blandade till mediciner

senvatten lindrade neuralgisk huvudvärk, och var fötterna trötta kunde man gnida in dem med alla delar av plantan. Groblad ingick också i den romerska härens fältapotek.

Vissa av de gamla recepten hade också inslag av magi, som detta, vilket kunde skydda mot loppor och löss: man skulle gräva upp grobladrotsen och bära den tokad i ett snöre om halsen. Även huggormen kurerade sig med hjälp av groblad!

I Vånevik gjorde man förr plåster av bivax och kåda. Det hade en dragande effekt och lades på stickor och taggar, som trängt in i någon kroppsdel. Efter några timmar satt det främmande föremålet på omslaget och värken hade släppt.

Mor i Mjölkemosse hade ett apotek alldeles utanför stugdörren. De växter vi beskrivit var endast en liten del av det rikhaltiga sortiment, som stod henne till buds. Troligen hade hon också några örtsängar med isop, lavendel, åbrodd och citronmeliss. Den sistnämnda kallades också hjärtansfröjd och kunde fördriva melankoli.

I trädgårdstämpan fanns nog även de vanliga men mycket giftiga växterna fingerborgsblomma (digitalis) och stormhatt. Båda användes som hjärtmedicin och krävde stor försiktighet vid ordinationen.

Alruna, bolmört, besksöta, belladonna, odört, spikklubba och sprängört är alla giftiga, vilda växter, som ansågs besitta magiska egenskaper. Alrunan (mandragora officinalis) var en i högsta grad magisk växt. Om den skulle ge sin ägare den kraft han eftersträvade, skulle han söka den på galgbacken, där den måste dras upp av en hund. Roten liknar en förvriden kvinnokropp och har narkotiska egenskaper. Ofta användes den som ett slags magisk docka, som bl a kunde hjälpa sin ägare att skaffa rikedomar mot att denne sålde sin själ. Eftersom växten var sällsynt, betingade den ett högt pris och lär inte ha förekommit växande i Norden, men kunde köpas av den som hade de rätta kontakterna.

*****

Denna berättelse handlar om min morfars mor, som var läkekinna. Vi berättar också om några av de växter hon använde sig av.

Berättelsen ingår i det arbete, som gjorts i en studiecirkel, där flera personer bidragit med material.

Med vänlig hälsning

Ulla Gustafsson
Strandlyckevägen 11
570 90 PÅSKALLAVIK
Tel. 91 620

TIDSPLAN FÖR 2008

År	Vecka	Dag	Tid	Verksamhet	Lokal
2008	7	16/2	10.00	Årsmöte	Hantverkslokalen
	13	26/3	18.00	Styrelsemöte	Arbetsstugan
	14	2/4		PLF-nytt nr 85	
	17	26/4	10.00	Föreningsmöte	Hantverkslokalen
	31	30/7	18.00	Styrelsemöte	Arbetsstugan
	33	13/8		PLF-nytt nr 86	
	36	6/9	10.00	Föreningsmöte	Hantverkslokalen
	42	15/10	18.00	Styrelsemöte	Arbetsstugan
	44	29/10		PLF-nytt nr 87	
	46	15/11	10.00	Föreningsmöte	Hantverkslokalen
2009	2	9/1	18.00	Styrelsemöte	Arbetsstugan
	4	23/1		PLF-nytt nr 88	
	7	14/2	10.00	Årsmöte	Hantverkslokalen

Släktforskardagarna i Malmö den 29 – 31 augusti

Verksamhetsberättelse för år 2007

Föreningens styrelse

Ordförande, vakant

Anders Thunberg, t.f. ordförande, redaktör

Sam Blixt, t.f. v. ordf., dataansvarig

Leif Rydström, sekreterare

Edith Carlsson, v. sekr., ansvarig för brevfrågor

Anders Rotviker, kassör

Ingvar Karlsson, v. kassör

Britt Maria Ekstrand, ansv. för mailfrågor mm

John-Olof Dillström, styrelseledamot

Gunnar Håkansson, suppl., ansv. för materiel

Birgitta Dahleman, suppl., biblioteksansvarig

Anders Wågerud, suppleant

Revisorer

Gun Sternersson, sammankallande, Birger Einarsson samt som revisorssuppleant Allan Bladh.

Valberedningen

Ulla Yngve, sammankallande, Morgan Corneteg och Sven-Åke Fogelqvist.

Styrelsemöten

Styrelsen har haft fyra ordinarie protokollförda styrelsemöten och sex inofficiella icke protokollförda d:o.

Allmänna möten

20070217 - Årsmöte

i Hantverkslokalen, Oskarshamn. Efter mötet berättade Gunnar Svensson om hur sjöfarten fungerade på skutornas tid och om segelfartygens resor ut i världen.

20070505 - Föreningsmöte

i Hantverkslokalen, Oskarshamn. Efter mötet berättade Anne-Marie Flisberg till ett bildspel om Emsfors pappersbruk. PLF:s 20-årsjubileum uppmärksammades också.

20070908 - Föreningsmöte

i Hantverkslokalen, Oskarshamn. Efter mötet berättade Johan Teiffel till bilder om Oskarshamn under beredskapsåren. Han berättade också om den bok han skrivit i ämnet.

20071117 - Föreningsmöte

i Hantverkslokalen, Oskarshamn. Efter mötet visade Magnus Ekstrand och Sam Blixt bilder och berättade om Kristinebergstraktens historia.

Släktforskardagarna

för år 2007 arrangerades av föreningar i Halmstad. Den staden stod också som värd för arrangemangen, som ägde rum under tiden 24 -26 augusti. PLF var som vanligt representerat med en manstark trupp. Intresset var mycket stort både från massmedia och från allmänheten, vilket avspeglades i antalet sålda skivor i vår monter och trängseln runt densamma.

ÖG-gruppens sammanträden

PLF deltog med fyra representanter vid samarbetsgruppen Östra Götalands båda sammanträden i Västervik den 24 mars och 29 september.

Medlemsantalet

Antalet medlemmar var vid årsskiftet 2007 - 2008 1540 st. Sedan förra årsskiftet har denna siffra stigit med nästan 50 procent och PLF tillhör nu en av de större släktforskarföreningarna i Sverige.

Medlemsbladet PLF-Nytt

har under året utkommit med fyra nummer och med Anders Thunberg som redaktör. PLF-nytt trycks numera i 1 900 exemplar tack vare medlemsökningen.

Distributionen har skötts av Birgitta Dahleman, Inga-Lill Björkman och Anders o Ulrika Wågerud .

Ny bok utgiven

Tillsammans med Maj Holm och Curt Holm har PLF givit ut boken Gårdarna i Döderhults socken på 1500-talet, vilken bygger på Gustav Bechs anteckningar. Boken började att säljas strax före jul och försäljningen ombesörjs av Edith Carlsson.

Ekonomi

PLF:s ekonomi och ekonomiska förvaltning framgår av de presenterade räkenskaperna.

Kulturnatten i Oskarshamn

Den 9 november gick den sedvanliga kulturnatten av stapeln och PLF, som höll till på Biblioteket, representerades av Sam Blixt, Britt Maria Ekstrand, Anders Rotviker och Anders Thunberg.

Släktforskarkurser

Under våren har Sam haft två släktforskarkurser i Kristinebergsskolan, en nybörjarkurs och en fortsättningskurs.

Sam har också haft en kurs i Genline för styrelsens medlemmar.

Demonstrationer av databas och CD-skivor

Tisdagen den 13 mars. Villaägarnas i Stranda-bygden årsmöte, Mönsterås.

Släktforskningens dag den 17 mars på Oskarshamns bibliotek och i PLF-lokalen, Stora Torget.

Den 3 december 2007 hade Kalmar läns hembygdsförbund styrelsemöte i PLF-lokalen vid Stora Torget och fick då demonstration av släktforskning på CD-skivor och Internet av Sam Blixt.

Arbetsstugan

har använts för olika möten, sökning i databasen och besvarande av brevfrågor. Den har varit öppen för PLF:s medlemmar under våren och hösten på måndagskvällarna mellan kl 18 och 20, då styrelse-

medlemmar har varit behjälpliga med släktforskarfrågor enligt uppgjort schema. Arbetsstugan har även hållits öppen under torsdagseftermiddagarna varannan vecka mellan kl. 14.00 och 16.00.

Databasen

Antalet poster i databasen är nu över 4 000 000. Flera grupper och enskilda personer arbetar med att lägga in nya poster, så att nya versioner av CD-skivorna kan framställas inom en förhoppningsvis icke så avlägsen framtid. Under året så har nästan 200 000 poster tillförts databasen. Vi behöver dock hjälp av flera registratorer och även kontrolläsare.

PLF kommer också att arbeta med CD-skivor för husförhörslängder samt in- och utflyttade.

Dagordning vid PLF:s årsmöte den 16 februari 2008

§ 1. Mötet öppnas	§ 14. Fastställandet av budget för 2008
§ 2. Val av ordförande för att leda dagens möte	§ 15. Ska PLF-nytt ges ut 3 ggr per år med 16 sidor?
§ 3. Val av sekreterare för mötet	§ 16. Fler inmatningsgrupper
§ 4. Val av två protokolljusterare tillika röst-räknare	§ 17. Motioner
§ 5. Godkännande av dagordningen	§ 18. Val:
§ 6. Godkännande av kallelse till årsmötet	a) ordförande för ett år
§ 7. Styrelsens verksamhetsberättelse för 2007	b) vice ordförande för ett år
§ 8. Avgående styrelsens förslag och framställningar	c) ledamöter till styrelsen
§ 9. Bokslut för 2007, fastställande av resultat och balansräkning	d) suppleanter till styrelsen
§ 10. Revisorernas berättelse	e) två revisorer, varav en sammankallande samt en suppleant
§ 11. Ansvarsfrihet för styrelsen	f) tre medlemmar till valberedningen, varav en sammankallande
§ 12. Fastställande av årsavgift för 2008	§ 19. Övriga frågor
§ 13. Fastställande av tidsplan för möten under kommande verksamhetsår	§ 20. Sammanträdet avslutat

Nu finns boken att köpa

Boken *Döderhults gårdar på 1500-talet* är nu klar för distribution. Du kan beställa den hos Edith Carlsson, tel. **0491-930 14**, e-post **elga@telia.com**.

Boken kostar 260 kronor över disk. Vill du ha den levererad via posten tillkommer 60 kronor för porto och emballage.

Gläkar, spikgäddor och stutar

I förra numret av PLF-nytt berättade jag en historia om Axel Oxenstierna, som jag hört min far berätta för ca 50 år sedan. Jag har fått några reaktioner på den. Gösta Larsson från Fallhult nära Hultsfred skriver, att han hört sin far berätta den historien på 1920-talet. Han hade också hört den äldre generationen använda ordet *gläk* (kan också stavas och uttalas *glek*). Jag översatte det med ordet *gliring*, men det kanske är en något för mild översättning. Jag har också funderat över om det kan vara släkt med *glåpord*, som ju är ett etablerat ord i svenska språket. Någon ville översätta det med *skitord*, som ju också tillhör det svenska språket på en lägre nivå. Om man fick sig en gläk, så fick man alltså ett skitord kastat i ansiktet. Den översättningen låter korrekt.

Språket förändras ständigt, allt eftersom människornas levnadsvillkor förändras. Många ord, som var gångbara i det gamla bondesamhället, försvinner och ersätts med nya ord, som är mera användbara i det nya samhället. Jag hade turen att få växa upp i en miljö, där det gamla bondesamhället fortfarande levde kvar.

Från den tiden minns jag ordet *spikgädda*. Alla i Svänebo by visste, vad en spikgädda var. Om någon hade varit slarvig vid sådden och kört såmaskinen för långt ifrån den tidigare sådden, så uppstod en glipa. Det märktes inte till en början, men när såden kom upp, så märktes det tydligt, att såningsmannen varit lite slarvig. Alla sådana glipor kallades spikgäddor, även när man harvade eller plogade. Jag har också sett, att ordet har använts vid mistor, när man målar en vägg. Av någon anledning kallade man också de hopp, som en flat sten gör, när man kastar den över en vattenyta, för

spikgäddor. Det var ett vanligt nöje för ungdomar på landsbygden förr i tiden. Ett allmännare uttryck för detta är ”kasta smörgås”.

När jag några årtionden senare var lärare på Oskarshamns folkhögskola, råkade jag under en lektion använda ordet spikgädda. Jag såg då de frågande minerna hos mina elever och förstod, att ingen visste vad en spikgädda var. Det kändes, som om jag hade hamnat i en annan tid och i en annan kultur.

Jag har försökt att forska lite i vad ordet spikgädda kommer ifrån. Som alltid när det gäller gamla ords ursprung, så råder en viss osäkerhet. Ordet spik kunde förr i tiden betyda träflisa. En glipa på en åker kan med lite fantasi se ut som en träflisa, men vad har *gädda* med detta att göra? Det kan vara så, att man associerade till gäddor, som förr hängdes upp till tork med hjälp av en träflisa. Nu är vi emellertid ute på djupt vatten i våra teorier.

För att återgå till historien om Axel Oxenstierna, så fick jag ett annat påpekande. Skjutspojkenes far hade inte stulit en höna och blivit kallad Tjuva-Pelle. Han hade stulit en stut och blivit kallad Stuta-Pelle. Den versionen måste vara den ursprungliga. Det ger en extra dimension åt historien. Oxe och stut är ju nästan samma sak. En stut var en ung otämjd oxe. Kunde man heta Oxenstierna, så kunde man lika gärna heta Stuta-Pelle. Oxe som oxe. Problemet med historien är emellertid att nutidens ungdom knappast vet vad en oxe är, än mindre en stut. Kanske är det därför som historien försvunnit med andra gamla ord, som hörde ett annat samhälle till. Dessutom är de i hög grad lokala, eftersom orden *gläk* och *spikgädda* tycks ha använts endast i sydöstra Sverige.

Anders Thunberg

Bilden är hämtad ur
den nyutkomna boken

Gårdarna i Döderhults socken på 1500-talet

Illustrationerna är gjorda av

Bertil Holm

Läsövning

Fortsättning från föregående nummer

son var mest bar mest iten funderlyg Roy, och
lämn inmillan minn mätning og barⁿ Charta, sedan.
Differencia, at jag icke kunde led mig skrivna in kinn
yan, inman jag all den öfverige tracten sinet förtt oflämna,
galt minnaden den öfver af fast og inman man mark,
og många divar med liok Roy in inmillan, femo.
sil jag så mycket mer öfver för en lätan, som vid
Mittlinens faller gggadus nu mig terisk, om satta.
ordaförskändat, ut; Commissarial Kättnes Don,
för lydanda:
Hvorn Bloskan **B** oft sidost til Mattlinens faller
C, darifrån gijst i öfver til Hans föofst **D** eller **E**
så inidara i samma stund til kinn i farsiolagg
F, og yvan föofst **G** sedan oft sidost til dinnögindan
H, ginnost bugga dusa förändar stota på Nollabog
föränd stöing, og alla den som sammastudet öfver
til skändat är som sig og nya ut.
Lit **B.C.D.E.F.G.H.** find in ut; doman, soil gar
man, til förva tydligt, at kinn dinnörbun.
iginn på denna sedannare givoda Chartan, nu
infort givast sig at signem til sitt min.
Erviligtötan barod dinnörbun, at dinnörbun
borona vella ga öfver gammal gård i öfver Mitt.
dinnörbun faller **C**, som doman sigar til Hans föofst
D, ginnost man vil kinnost at fullkomligt öfver
ut

Översättning på sista sidan

Köp PLF:s CD-skivor!

CD-1 omfattar sydöstra Östergötland och norra Kalmar län

CD-2 omfattar östra Jönköpings län och mellersta Kalmar län

CD-3 omfattar södra Kakmar län och en del församlingar i Blekinge och Kronobergs län

CD-4 omfattar hela Öland

För mera detaljer om innehållet och hur Du betalar se

<http://plfoskarshamn.se> - CD-skivor eller
<http://samblixt.se/plf/CDskivor.htm>

Priset för skivorna är 400 kr/st
För PLF-medlemmar 300 kr/st

Nytt eller uppdaterat efter PLF-nytt nr 83

Församling	Kod	Födda	Vigda	Döda	Inflyttade	Utflyttade
Alseda	ALS	1724-1755				
Bäckebo	BÄC	1922-1926 1930-1932 1934-1935	1929-1934 1936	1922 1930-1932 1934		
Döderhult	DÖD					1838-1895
Dörby	DÖR			1929		
Fågelfors	FÅG			1937-1949		
Förlösa	FÖL			1929		
Gårdserum	GÄR					1841-1871
Hannäs	HAN				1856-1883	1855-1883
Hossmo	HOS			1929		
Hultsfred	HED			1937-1946		
Hässleby	HÄS	1860-1878 1895-1936	1903-1936	1860-1879 1895-1936		
Järeda	JÄR			1937-1947		
Kläckeberga	KLÄ			1929		
Kristvalla	KRV			1929		
Ljungby	LJU	1921-1934		1929		
Långemåla	LÅN			1937-1949		
Lönneberga	LÖN			1937-1947		
Madesjö	MAD	1921-1925 1928-1934		1921-1931 1933-1934		
Mortorp	MOR	1921-1932 1834-1836	1921-1935	1921-1922 1924-1927		
Mönsterås	MÖN			1931-1935		
Mörlunda	MÖR	1865-1868		1970-1971	1803-1812	
Oskar	OSC	1922				
Oskarshamn	OSK			1937-1946		
Ryssby	RYS		1705-1777	1780-1783		
Sankt Sigfrid	SSI			1929		
Tryserum	TRY			1921-1935	1853-1861	1852-1861 1875-1885
Virserum	VIR	1821				
Vissefjärda	VIS		1936	1935-1936		
Åby	ÅBY			1929		
Örsjö	ÖRS	1921-1922				

Husförhör för 1930

Nya/uppdaterade husförhör för 1930 i följande församlingar: Fagerhult, Figeholm, Högby, Järeda, Misterhult, Målilla-Gårdveda, Oskarshamn, Tveta, Vena, Ålem.

Nya medlemmar i PLF

Nr	Namn	Postadress	Postnr	Postort	Telefonnr
2504	Bertil Eriksson	Glasbruksgatan 12	593 50	VÅSTERVIK	0490-836 24
2505	Ulla Sjöö	Drottninggatan 45	341 36	LJUNGBY	0372-611 07
2506	Thage Lyckman	Ljunggatan 3	590 81	GULLRINGEN	0492-221 35
2507	Sigvard Samuelsson	Södra Vägen 14	392 33	KALMAR	0480-49 19 31
2508	Marie-Louise Svensson	Kustvägen 25	570 90	PÅSKALLAVIK	0491-918 22
2509	Inger Gustavsson	Homhällevägen 11	572 40	OSKARSHAMN	0491-76 25 10
2510	Tommy Nilsson	Hindergatan 24	283 43	OSBY	0479-129 41
2511	Anders Hast	Tygelvägen 2 E	857 51	SUNDSVALL	060-55 27 88
2512	Valter Ahlstedt	Björkåsavägen 9	572 34	OSKARSHAMN	0491-123 58
2513	Jimmy Svensson	Bjälebo, Majlyckan	570 91	KRISTDALA	0491-711 30
2514	Bengt Hellsten	Armkroken 8	380 62	MÖRBYLÅNGA	0485-408 37
2515	Björn Hultin	Oliweblads väg 4	141 70	SEGELTORP	08-774 89 79
2516	Lars-Åke Knutsson	Violvägen 14	575 37	EKSJÖ	0481-61 17 81
2517	Dan Svensson	Fliviksstråket 17	572 95	FIGEHOLM	9490-720 55
2518	Hjördis Sjöberg	Snäppegränd 8	383 35	MÖNSTERÅS	0499-106 05
2519	Marie Ronnegård	Rögle Kloster 224	247 91	SÖDRA SANDBY	
2520	Gitt Rosander Gerhardsson	Fridshyddevägen 5, 2 tr	191 36	SOLLENTUNA	08-92 02 66
2521	Birger Svanström	Ruda gård 103	570 76	RUDA	0495-220 66
2522	Målilla-Gårdv. Hembf.	Hutsfredsvägen 22	570 82	MÅLILLA	0495-202 60
2523	Lars Andreasson	Hällasjömåla 108	361 91	EMMABODA	0471-105 83
2524	Östen Jannert	Pilvägen 12	385 51	SÖDERÅKRA	
2525	Lars Larsson	Ålebo 133	388 91	VASSMOLÖSA	0480-44 50 10
2526	Kjell Malmlöf	Wernskjöldsgatan 18	392 35	KALMAR	0480-49 16 40
2527	Carole Larsson	Greby 2	594 91	GAMLEBY	0493-201 34
2528	Ejvind Hemmingsson	Lövåsavägen 6	572 62	OSKARSHAMN	0491-162 78
2529	Christina Axelsson	Bolmörtsvägen 5	352 51	VÅXJÖ	0470-352 51
2530	Anita Eriksson	Masugnsvägen 6	380 53	FLISERYD	0491-924 88
2531	Monika Stridh Gunnarsson	Grönvägen 5	360 75	ALSTERMO	0481-614 80
2532	Bruno Tjärvar	Målen	590 95	LOFTAHAMMAR	0493-611 78
2533	Henry Hellberg	Skalbaggevägen 19	611 63	NYKÖPING	0155-21 81 22
2534	Ove Wigren	Annas väg 11	311 43	FALKENBERG	0346-829 41
2535	Micael Rundberg	Vanadisgatan 7	598 39	VIMMERBY	0492-145 76
2536	Gull-Britt Eriksson	Vallavägen 302	136 41	HANINGE	08-777 43 69

33 nya medlemmar efter PLF-nytt nr 83

Antalet medlemmar i PLF uppgår den 10 januari till 1 562.

Antalet poster i databasen är nu fyra miljoner.

Från det att registreringen började 1983 tog det åtta år, till hösten 1991, innan det fanns en miljon poster. Den andra miljonen nåddes i december 1994.

Tre miljoner hade vi i november 1999. I januari 2008 har vi 4 011 557 poster i databasen. Att den

fjärde miljonen har tagit relativt lång tid beror på arbetet med kontroll och filtvätt för framställning av CD-skivorna. Vi vill tacka alla som medverkat i detta registreringsarbete, både medlemmar och övriga, runt om i landet.

I samband med detta vädjar vi till medlemmar och även övriga intresserade att hjälpa till med registreringen av födda, vigda, döda mm. Vi behöver även kontrolläsa. Detta för ju att nya versioner av CD-skivorna ska bli ännu bättre.

Kontakta Sam Blixt!

Välkommen till Arbetsstugan

PLF har öppet i Arbetsstugan vid Stora Torget
måndagar 18.00–20.00

Ansvariga:

28/1 Sam Blixt och J O Dillström	10/3 Britt Maria Ekstrand, Gunnar Håkansson
4/2 Barbro Sander och Birgitta Dahleman	17/3 Barbro Sander och Birgitta Dahleman
11/2 Britt Maria Ekstrand, Gunnar Håkansson	31/3 Sam Blixt och J O Dillström
18/2 Ingvar Karlsson och Sören Träff	7/4 Ingvar Karlsson och Sören Träff
25/2 Anders Rotviker och Leif Rydström	14/4 Anders Rotviker och Leif Rydström
3/3 Anders och Anne-Charlotte Thunberg	21/4 Anders och Anne-Charlotte Thunberg

Britt Maria Ekstrand hjälper också till varje måndag.

Arbetsstugan hålls öppen även torsdagar kl. 14.00 - 16.00 varje udda vecka med början den 31/1.

Lösning till läsövning

iag fann imillan min mätning och ber^{de} Charta, sådan difference, at iag icke understod mig bewista insteningen, innan iag all den öfriga tracten sielf fått afmäta, helst emädan den består af fast ogienmare mark, och många Sjöar med tjock skog der imillan, hwartil iag så mycket mer blef föranlåten, som widMittkierns hallar yppades en ny twist, om rätta ordaförståndet, utj Commissorial Rättens dom, så lydande:

Ifrån Klofsten B och sudost til Mitkierns hallar C, derifrån just i öster til Stamsiöohs /: D eller E :1/ så widare i samma strek til stenen i härsiölagg F, och gransiöohs G sedan ost sudost til Smörpiucken) H hwarest begge desse härader stöta på Bollebögdz häradz sträng, och alle tre der sammastädes effter tilståndet äro sams och ense etc.

Lit: B. C. D. E. F. G. H. fns icke utj domen, dock har man, til större tydlighet, at finna Råmärken igien på denna sedermera giorda Chartan, nu infdrt hwart och et signum til sitt rum. Twistigheten bestod derutinnan, at Wettlehäradz boerne wille gå effter gammal häfd ifrån Mittkierns hallar C, som domen säger, til Stamsiöohs D, hwarest man ock finner et fullkomliget ohs, af

Översättning Magnus Ekstrand

Brevfrågor på databasen sänds till
PLF, Box 23, 572 21 OSKARSHAMN

Tel. Arbetsstugan 0491-153 82

Plusgironummer 40 09 38-7

Bankgironummer 386-0475

E-post: info@plfoskarshamn.se

Du kan också skicka dina frågor via vår hemsida, som du når med adressen

www.plfoskarshamn.se.

I *Databas* hittar du vårt elektroniska formulär.

Kostnader för brevfrågor

Vi tar **40 kronor per svar** enligt det särskilda frågeformuläret eller för brev med max fem frågor.

Vi tar **80 kronor för samma tjänster** till icke medlemmar.

Sänd också med ett **frankerat svarskuvert!** Avgifterna för svar på brevfrågor kan sändas in via postgiro eller på annat sätt.

Ange på frågeblanketten Du sänder in, vilket av betalningssätten som använts. Om pengarna sänds via postgiro, så meddela på talongen, vad pengarna är avsedda för. Det kan ibland uppstå missförstånd om detta.

Några förklaringar till läsövningen:

berde berörda, nämnda

häradz sträng häradsgräns

Lit: littera (= bokstavs-beteckning)

Nästa nummer av PLF-nytt kommer ut den 2 april 2008